

Herczegh Géza

**A POZITIVIZMUS KÉRDÉSE
A MAI NEMZETKÖZI JOGTUDOMÁNYBAN**

I. A *pozitivizmus* szónak többféle jelentése van. Egy nálunk közkeletű, népszerű értelmezése szerint pozitivistá mindenekelőtt az, aki a jogszabályokat és a különböző jogintézményeket gazdasági alapjuktól elszakítva vizsgálja, aki nincs tekintettel azok társadalmi szerepére és visszahatására, egyszóval a pozitivista tudós a jog merev, dogmatikus értelmezésére szorítkozik. Ez a vulgáris, technikai értelemben vett pozitívizmus ennek megfelelően tehát antimarxista kutatási módszer, mivel a marxizmus a történelmi materializmus talaján állva a különböző jelenségek kutatásánál nem az egyes eszmékből, hanem az emberi társadalom fejlődésének tényleges mozgató rugóiból, az anyagi életfeltételek újratermelésének meghatározott rendjéből és módozataiból indul ki. A marxista állam- és jogelmélet tanításai értelmében az állam és jog történelmi kategória, amelyek a kizsákmányoló termelési viszonyok és az osztálytársadalmak kialakulásával egyidejűleg jönnek létre. A jog az adott termelési viszonyok hordozóinak, a mindenkori uralkodó osztályoknak az akaratát fejezi ki, és az érdekeiket szolgáló és az állam által kikényszerített magatartásbeli szabályok összessége. A marxista—leninista állam- és jogtudomány ennek megfelelően a felépítmény jogi elemeinek vizsgálatánál mindenkor figyelembe veszi azok társadalmi és gazdasági alapját, osztályjellegét, úgyszintén visszahatásukat a társadalom további fejlődésének menetére.

A pozitívizmus azonban egy filozófiai irány megjelölésére is használatos, amely a múlt század második felében Auguste Comte és John Stuart Mill munkássága folytán bontakozott ki és amely rövid ideig igen nagy népszerűségnek örvendett mint a klasszikus kapitalizmus társadalmának, illetve vezető osztályának érdekeit és szemléletét leginkább kifejező elméleti irányzat. Ez szembeszállt a még meglévő vallásos képzetekkel, valamint az elvont ideák metafizikus vizsgálatával, érdeklődésének előterébe a tények kutatását állította, ezek összefüggéseit és kapcsolatait igyekezett feltárni, és elsősorban az exakt tudományok rendszerezője kívánt lenni. Ez az irányzat egy sajátos jogelméleti iskolát is életre hívott, amelynek virágkora szintén a múlt század második felére esik és amely a pozitivistá filozófia általános tételeit próbálta a jogi jelenségek vizsgálatánál is alkalmazni. Szakított a természetjoggal, a jogtörténeti iskola szemléletével és a tételes jogszabályokhoz tapadva, azok feldolgozása útján »pozitív« jogtudomány kialakítását tűzte ki célul. Magyarországi képviselőiként Pulszky Ágost és Pikler Gyula nevét szokták emlegetni, jóllehet — és éppen ez jellemző a XIX. század második felének sajátos magyar viszonyaira, a kapitalista fejlődés ellentmondásosságára — egyikük sem nevezhető fenntartás nélkül a pozitivistá irányzat képviselőjének, hiszen Pulszkyt angol nyelven megjelent munkája alapján a történeti iskola képviselői

közé sorolták,¹ míg Pikler munkássága már túlmutat a pozitivista jogbölcseleten, és a szociológiai-lélektani irányzat magyarországi megteremtőjének tekinthető.²

A jogi pozitivizmus problémája azonban még sokkal régibb, és nem szűkíthető le az Auguste Comte filozófiájához kapcsolódó jogbölcseleti irányzat működésére. Kibontakozásának és fejlődésének vizsgálata érdekében vissza kell térnünk a feudalizmus korába. Igaz ugyan, hogy a jogi pozitivizmus egyes elemei, csirái már az ókori gondolkozóknál, az ún. szofistáknál is felmerülnek,³ az áttekintés szempontjából azonban elegendő, ha ez alkalommal a középkor skolasztikus bölcseleitől indulunk ki, akiknek jogi világképe az eltérő gazdasági és társadalmi viszonyok következtében döntő módon különbözött a mai jogászok nézeteitől. A feudális rendszer virágkorában a jogtudósok a jog birodalmán belül három réteget különböztettek meg, az ún. *ius divinum*-ot, azaz az isteni jogot, mely közvetlenül Isten akaratán alapszik és ennek következtében örök és változatlan, majd az *ius naturale*-t, mely az isteni akarat által létrehozott természet rendjéből folyó szabályok összessége, végül pedig a *ius humanum*-ot, azaz az emberek által alkotott és az emberi akaratot kifejező szabályok összességét. A középkor teocentrikus világszemléletének megfelelően a *ius humanum* viszonylag alárendelt szerepet játszott, nem kerülhetett összeütközésbe a *ius naturale*-vel, még kevésbé a *ius divinum* szabályaival. A társadalmi fejlődés törvényszerűségei azonban mégis ennek kedveztek, és jelentősége az idők folyamán egyre nőtt. A későbbiek során jelent meg a *ius humanum* megjelölésére a *ius positivum* kifejezés, melynek jelentése »*expositum ab homine*«, »*a legislatorum libera voluntate*«,⁴ vagyis az a jog, amelynek akaratati alapja van, és pedig az emberek, illetőleg az emberi társadalom arra hivatott hatóságainak, az uralkodók és a törvényhozó testületek akaratából ered. A pozitív jog a jogtudósok szemében az egyetemes jogrendszernek akkor még csupán egy része volt, mely az isteni akaratra vagy a természet rendjére visszavezetett jogszabályok közé ágyazódott. A tételes jogot a természetjog által delegálnak tekintették és mint ilyenek, természetesen csak másodrendű szerepe lehetett.

Az egész újkori jogbölcselet történetén, a XVI. századtól a XIX. századig, végigvonul a természetjogi és a tételes vagy pozitivista irányzat egymással vívott küzdelme. Az emelkedőben lévő polgári osztály, gazdasági és politikai súlyának megnövekedésével párhuzamosan az isteni, illetőleg természeti lepelbe burkolt feudális jogot az új, fejlődő termelési viszonyoknak megfelelő és az emberek akaratából származó joggal kívánta felcserélni. Kezdetben azonban nem helyezkedhetett nyíltan szembe a feudalizmus gondolatvilágával, hanem annak keretei között a régi gondolatok és kifejezési formák felhasználásával kísérte meg álláspontjának érvényesítését. Haladó és előremutató követeléseit természetjogi alakban, a természetjogra való hivatkozással kerültek a köztudatba, szemben a feudális önkényt és a társadalmi maradiságot jelentő *ius positivum*-mal. Éppen ezért a természetjogi gondolkozás és főleg

¹ Szabó Imre: A burzsoá állam- és jogbölcselet Magyarországon. Bp. Akadémiai Kiadó. 1955. 214—215. old.

² Szabó Imre: i. m. 257. old.

³ Lang-Hinrichsen, D.: Zur ewigen Wiederkehr des Rechtspositivismus. Festschrift für Edmund Mezger. München, C. H. Beck. 1954. 4. és köv. old.

⁴ Ago, R.: Positive Law and International Law. American Journal of International Law. 1957. 4. sz. 692—693. old.

annak ún. észjogi irányzata, legkiválóbb képviselőinek megfogalmazásában hosszú időn át haladó és előremutató szerepet töltött be. A természetjog és a tételes jog kérdését végül is a polgári osztály győzelme döntötte el, olyan értelemben, hogy uralomra jutása után a tételes jogot a maga régebben természetjogi megfogalmazásban előadott követeléseinek megfelelő tartalommal töltötte meg, egyidejűleg pedig — jogiságát kétségbe vonva — megtagadta a természetjogot.

II. A nemzetközi jog tudománya hosszú időn át a legszorosabb kapcsolatban állott a jogbölcselettel, annak integráns részét alkotta és kibontakozása éppen ezért párhuzamosan haladt a jogbölcselet általános fejlődésével. A természetjog-tételesjog vitája a nemzetközi jog tudományának kialakulására is igen nagy hatást gyakorolt, és a tudományág fejlődésének hosszú szakaszát jellemzi.

A nemzetközi jog — ellentétben a régebben vallott felfogással, mely keletkezését az 1648. évi vesztfáliai békétől számította — a független államok megjelenésével egyidős, a nemzetközi jog tudománya azonban jóval későbbi keletű. Az ókornak volt nemzetközi joga, de nem volt nemzetközi jogtudománya és csupán a feudalizmus bomlásának korábban, a városi polgárság előretörésével párhuzamosan kerülnek az államok egyenlőségével és a jogilag egyenlő, másnak alá nem vetett közületek egymáshoz való viszonyával kapcsolatos tételek tudományos kidolgozásra. Bizonyos alapelveket már az olasz városállamokban működő posztglosszátorok — elsősorban Bartolus de Sassoferrato⁵ — is kifejtettek, a nemzetközi jog tudományának fejlődése azonban csak a XVI. században, a nagy felfedezéseket követő gyarmatosítási láz során kapott igazi lendületet. Az ún. spanyol iskola legnevesebb képviselői, De Vitoria és Suarez, a természetjogi felfogásból kiindulva azt az álláspontot vallották, hogy miként az emberek, úgy az államok is természetüknél fogva társas lények, egymásra kölcsönösen szükségük van, és együttesen nagy, egyetemes közösséget alkotnak. A természetjog azonban csupán a közösségen belüli magatartás alapelveit szabályozza, míg a részletek rendezése a szokás és a szerződés feladata.⁶ Hugo Grotius, aki joggal érdemelte ki »a nemzetközi jog atyja« nevet, az egész akkori nemzetközi jogot rendszerbe foglaló nagy művében különbséget tett az ész segítségével levezetett természetjogi szabályok és a tételes nemzetközi jog között, ez utóbbit azonban nem az államok közösségének szokásaiból, hanem az államok közötti megegyezésből vezette le, határozottan leszögezve, hogy a tételes nemzetközi jog forrása az állami akarat.

A vesztfáliai békekötés — azáltal, hogy felszámolta az egyetemes császári hatalom elméletének és gyakorlatának pilléreit és megteremtette az egyenlő, szuverén államok közösségén alapuló európai nemzetközi jogrendet — a nemzetközi jog tudományának kibontakozását is igen előnyösen befolyásolta, mely ez idő tájt két fő irányzatban fejlődött tovább: a természetjogi és a tételes vagy más néven pozitivisták iskoláiban. Mindkét irányzat Grotiushoz nyúlt vissza, de a mester tanításában mutatkozó kettősséggel szakítva, csak a természetjoggal foglalkozott — mint Puffendorf és Thomasius —, vagy csak a tételes jogszabályok rendszerezésére törekedett, mint Bynkershoek. A

⁵ Verdross, A.: *Völkerrecht*. Wien, Springer. 1955. 47. old.

⁶ Gajzágó László: *A nemzetközi jog eredete, annak római és keresztény összefüggései*, különösképpen a spanyol nemzetközi jogi iskola. Bp. Stephaneum. 1924. 286. old.

két irányzat összehangolását kísérte meg azután Wolff, Vattel és G. F. Martens, hogy csak a legismertebb és legjelentősebb neveket említsük.

A természetjogászok és a pozitivisták vitájára a nemzetközi jog további fejlődése tett pontot. A feudális társadalmi és gazdasági rend helyébe a kapitalizmus lépett, és a tőkés termelési rend elveinek megfelelően alakultak az államok egymásközi kapcsolatai is. A természetjogi felfogás elvesztette hitelét és általánossá vált az a meggyőződés, hogy jognak csak tételes, tehát az államok akaratmegegyezésén alapuló nemzetközi jog tekinthető, következésképpen egyedül ez lehet a tudományos vizsgálódás tárgya. A XIX. század folyamán már ebből a tételből kiindulva foglalták rendszerbe az egyre sokasodó szerződések rendelkezéseit és a mindinkább gazdagodó szokásjogi szabályokat. A nemzetközi joggal foglalkozó művek »a tételes európai nemzetközi jog« címet viselik, kifejezésre juttatva ezzel azt is, hogy a szóbanforgó nemzetközi jog az e korban egyedül szuverénnek és egyenrangúnak tekintett európai államok akaratmegegyezéséből származik.

E szabályok rendszerezése és értelmezése során alakult ki a XX. század fordulójára a nemzetközi jog pozitivista irányzatának egész elméleti fegyvertára azoknak a kérdéseknek a kidolgozásával, amelyek a tételes szabályok belső összefüggéseit és egymáshoz való kapcsolatait világították meg. A konkrét kérdések megoldásainak elméleti általánosítása, magyarázata alakította ki a jogbölcslelettől immár végérvényesen elszakadt és önállósult nemzetközi jogtudomány sajátos problematikáját. A polgári államok sorozatos kiépülése, párhuzamosan a non interventio elvének elismerésével és a korlátlan háborúindítás jogával, az állami szuverenitás elvét a nemzetközi jog központi pillérévé tette és ezzel egyidejűleg azt a kötelezettséget róta a nemzetközi jogászokra, hogy a szuverenitás elméletének kidolgozásával az államok önállóságának, függetlenségének politikai követelményét — és többé-kevésbé érvényesülő tényét — a jogi kapcsolatok síkján tudományosan megfogalmazzák. Az állami szuverenitás — vagyis az államnak az a nemzetközi jogilag elismert és védett helyzete, hogy saját területén mindenkire kiterjedő hatalmat gyakoroljon más államok és szervezetek befolyásától mentesen, amelyekhez való viszonyát csakis az ő részvételével alkotott nemzetközi jog szabályozza⁷ — határozta meg a nemzetközi jog egész rendszerének felépítését és megszabta a többi kérdés megoldásánál követett szempontokat is.

⁷ A szuverenitás fogalma, meghatározása egyik legvitatottabb kérdése nemcsak a nemzetközi jognak, hanem az egész jogtudománynak is. Aszerint, hogy az általános állam- és jogelmélet, az alkotmányjog vagy a nemzetközi jog szemszögéből vizsgálják, más és más elemek kerülnek előtérbe. A jelenleg a szovjet jogászok körében általánosan elfogadottnak tekinthető definíció szerint a szuverenitás »az adott állam hatalmának minden más állam hatalmától való függetlensége, mely az államnak abban a jogában jut kifejezésre, hogy szabadon, saját belátása szerint döntsön belső és külső ügyekben, más államok jogainak és a nemzetközi jog általánosan elismert szabályainak megsértése nélkül«. Modzszorjan »A szuverenitás fogalma a nemzetközi jogban« c. tanulmányában lényegileg hasonló álláspontot foglalt el, amikor megállapította, hogy az állami szuverenitás az államhatalom legfelső foka az állam határai között és az állam függetlensége más államoktól a nemzetközi életben, de egyidejűleg leszögezte azt is, hogy »a szuverenitás nemcsak állapotnak és nem csupán alanyi jognak kell tekinteni, hanem általánosan elismert jogi elvnek, mely a nemzetközi kapcsolatok sarkköve«. (SzGP, 1955. 1. sz.) Véleményem szerint a szuverenitás meghatározását ebben az utóbbi irányban kell továbbfejleszteni és a szövegben közölt definíció-kísérlet ezt a mozzanatot tartja szem előtt. Ld. ezenkívül lentebb a szovjet álláspont ismertetését.

Az állami szuverenitás tételéből következett az államok egyenlőségének elve és belőle következtek azután a nemzetközi jog forrásaira és a nemzetközi jog alanyaira vonatkozó további alapvető fontosságú elméleti megállapítások is. Ha az államok szuverének, ha tehát az államokat csak az általuk vállalt és részvételükkel létrejött szabályok kötik, akkor a nemzetközi jog forrásaiként — azaz a nemzetközi jog megjelenési alakjaiként — csak az államok akaratmegegyezésének különböző formái jöhetnek számításba. A nemzetközi szerződések ennek az akaratmegegyezésnek kifejezett, írott alakba foglalt esetei, de hallgatólagos akaratmegegyezésnek kell tekinteni a nemzetközi szokásjogot is. Mindebből logikusan következik az is, hogy a nemzetközi jog alanyai csakis államok lehetnek, mert hiszen csupán ők szerezhethetnek saját cselekményeik révén jogokat, vállalhatnak kötelezettségeket, csak ők érvényesíthetik jogaikat és biztosíthatják kötelességeik teljesítését. A jogforrásoknak a szerződésre és a szokásra való korlátozása, valamint az állami jogalanyiség kizárólagosságának tétele mellé azután, mintegy a tétéles nemzetközi jog tudományos rendszerének betetőzéseként, a nemzetközi jog és a belső állami jog egymáshoz való viszonyáról szóló és Triepel, illetőleg Anzilotti által kidolgozott ún. dualista elmélet járult, mely a két jogrendszer egymástól való elválasztását és kölcsönös függetlenségét hirdette.

Ezekből az elemekből épült fel a klasszikus kapitalizmus korszakának nemzetközi jogtudománya, mely kétségtelenül a leginkább megfelelő és a gyakorlati igényeket legjobban kielégítő magyarázata volt a korszak nemzetközi jogának. Ezeket a közkeletű szóhasználattal élve »klasszikus« szabályokat foglalták össze Liszt, Oppenheim és mások nagyhatású és részben még ma is használatos kézikönyvei, és ha egyes kérdésekben nézeteik el is tértek egymástól és ha — főleg a századforduló után — itt-ott már ellentétes nézetek is merültek fel, a fentebb ismertetett elméleti megállapítások az uralkodó irányzatot jelentették, amelynek tételeit egészen az első világháborúig lényegében senki sem rendítette meg.

III. Döntő fordulatot jelentett a szocialista jog és ezzel párhuzamosan a szocialista jogtudomány kialakulása, mely a maga rendszerét a marxizmus—leninizmus alapjain építette fel. A szocialista jogtudomány kutatásainak súlypontját annak felderítésére helyezte, hogy a gazdasági alap, a termelési viszonyok milyen hatással vannak a felépítmény keretében elhelyezkedő jogi nézetek és intézmények kialakulására, milyen mértékben határozzák meg azok tartalmát és hogy a felépítmény jogi elemei milyen visszahatást gyakorolnak saját gazdasági alapjuk továbbfejlesztése irányában. Ennek során a szocialista jogtudomány új, nagy jelentőségű tudományos megállapításokat dolgozott ki, felhasználva és értékesítve az előző korszak tudósai által a jog normatív vizsgálatra útján elért eredményeket is. Mindazokban az államokban, amelyek a szocializmus útjára léptek, a jog tudományos vizsgálata marxista—leninista alapra helyeződött át és a dialektikus és történelmi materializmus által biztosított szilárd elvi—elméleti egységben olyan problémákat oldott meg, amelyekben a polgári jogtudomány képtelen volt általánosan elfogadott, időtálló elméletet kialakítani.

Mindez vonatkozik természetesen a nemzetközi jogra is, meg kell azonban jegyezni, hogy a nemzetközi jog terén a szocialista szemléletnek sokkal nagyobb akadályokkal és nehézségekkel kellett megküzdenie, mint a belső állami jog kérdéseinek feldolgozása során. Ennek magyarázata igen egyszerű. Az Októberi Forradalom révén a munkásosztály magához ragadta a hatalmat

és az államot szocialistává, a szocialista társadalmat építő állammá alakította át és ezzel egyszerre mind a belső állami jogra vonatkozó különböző polgári elméletek és nézetek alapjait is szétzúzta. A nemzetközi helyzet azonban úgy alakult, hogy Szovjetország, illetőleg a Szovjetunió hosszú időn át az egyetlen szocialista állam volt a tőkés hatalmak gyűrűjében. Nemzetközi kapcsolatai tőkés államokkal való kapcsolatok voltak, különböző társadalmi és gazdasági rendszer tagjait kötötték össze, s kutatásuk, feldolgozásuk során számolni kellett a kapitalizmus korában kialakult jogszabályok és jogintézmények egész sorával és figyelembe kellett venni a rájuk vonatkozó polgári nézeteket is. E kapcsolatok jogi jellege, osztálytermészete igen bonyolult és nehezen megoldható problémákat vetett fel, amelyeknek a tisztázása azonban előfeltétele volt a részletkérdésekben való állásfoglalásoknak. Ez a körülmény magyarázza meg azt, hogy miért foglalkoztak annyit a szovjet szerzők a két társadalmi és gazdasági rendszer egymáshoz való kapcsolatának általános elméletével a nemzetközi élet gyakorlati problémáihoz közelebb eső kérdések rovására.

A tudományos nehézségeket fokozta az is, hogy kezdetben, az intervenció háború és a Szovjetország bekerítésére és elszigetelésére irányuló törekvések következtében a szovjet állam nemzetközi kapcsolatai igen szörványosak, ellentmondásosak voltak és ez a tény kihatott a nemzetközi jog egészének megítélésére is. Számos kutató a nemzetközi jogot átmeneti korszakra szóló, átmeneti jellegű szabályösszességgnek tekintette, mint pl. E. A. Korovin, vagy ideiglenes kompromisszumok sorozatának, mint a viszonylag kevésbé ismert Pasukanisz.⁸ Ezt a szemléletet tükrözi Korovinnak »Az átmeneti korszak nemzetközi joga« c. munkája, amely számos, ma már túlhaladott és szerzőjétől is megtagadott tételt tartalmaz, de amely mégis az első nagy kísérlet volt a nemzetközi jognak a marxizmus—leninizmus alapján való felépítésére. Korovin tagadta egyetemes nemzetközi jog létezését,⁹ az állam egységes, nemzetközi jogi személyiségét,¹⁰ a jogalányok körét különböző társadalmi és gazdasági szervezetekre (olajtrösztök) is kiterjesztette és felelős ingadozó álláspontot foglalt el az intervenció kérdésében is. Korovin tévedései arra vezethetők vissza, hogy az állam elhalásának időszakát közvetlen közelségben lévőnek vélte, és a szocialista és a kapitalista államok együttélésének korát rövid átmeneti időszaknak, amelynek során már megindul a szocialista állam elhalása. Miután az állam már nem játssza és nem is játszhatja azt a kiemelkedő szerepet a nemzetközi kapcsolatok terén, mint azelőtt, a nemzetközi jog is elveszti államközi jellegét, és szerkezete, főbb intézményeinek rendszere alapos felülvizsgálatra szorul. Ma már tudjuk, hogy a szocializmus és a kapitalizmus egymás mellett élése viszonylag hosszabb időt, egész történelmi korszakot tesz ki, amelyben a szocialista állam jelentősége nem csökken, sőt bizonyos szempontból még növekszik is, és következőképpen a nemzetközi jog államközi jellege továbbra is megmarad.

A szovjet nemzetközi jogtudomány kezdeti útkereső korszaka után hamarosan meg is találta azokat a kulcsproblémákat, amelyeknek a marxizmus—leninizmus alapján való megoldásával kialakíthatta korunk nemzetközi jogá-

⁸ Calvez, J. Y.: Droit international et souveraineté en U. R. S. S. Paris. Colin. 1953. 98—131. old.

⁹ Korovin, J. A.: Das Völkerrecht der Übergangszeit. Berlin. Walter Rotschild. 1929. 7—8. old.

¹⁰ Korovin: i. m. 27. old.

nak jelentőségét és szerepét reálisan tükröző és ugyanakkor azt progresszív irányban befolyásoló szocialista elméletet, az új szovjet nemzetközi jogi iskolát. A fiatal Korovin és Pasukanisz fejtegetéseivel ellentétben az állam nemzetközi személyisége, jogalanyiséga, mindenekelőtt pedig az állami szuverenitás problémája került a nemzetközi jog és jogtudomány kérdéseinek középpontjába. Igaz, ennek az irányzatnak egyes elemei már Korovinnál is felvetődnek, amikor megállapítja, hogy »mialatt az európai nemzetközi jog általános fejlődése a szuverenitás fogalmának szűkülése irányában halad... Szovjetország arra hivatott, hogy a „klasszikus” szuverenitás-tan bajnokaként lépjen fel, amíg formális lezártsága jogi páncélul szolgál azon tényezők behatásai ellen, amelyeknek nyomása alatt a kapitalista államok jelenlegi határai eltolódnak és jogi formájuk átalakul...«¹¹, ezt a gondolatot azonban teljes következetességgel és alapossággal kifejtve csak a második világháború alatt és azt követően írt szovjet művekben találjuk. A szovjet jogtudósok — Visinszkij, Krylov, Gyurgyenevszkij, Kozsevnyikov — meghatározása szerint a nemzetközi jog »azoknak a szabályoknak az összessége, amelyek az államok között harcuk és együttműködésük folyamán kialakuló kapcsolatokat rendezik, ezen államok uralkodó osztályainak akaratát fejezik ki és amelyeket az egyedül vagy kollektíven fellépő államok kényszerrel biztosítanak.«¹² Ez a definíció — bár Korovin egyik vitáikéban¹³ bizonyos mértékű felülvizsgálatát és átalakítását javasolta — ma is a szocialista jogászok uralkodó, egységesnek tekinthető álláspontját jelenti¹⁴ és megfelelő módon tükrözi az államnak — a szocialista államnak is — a nemzetközi kapcsolatok kiépítése és rendezése tekintetében elfoglalt kiemelkedő szerepét. Ebből kiindulva építik fel a szovjet nemzetközi jogászok az egész jogág tudományos rendszerét is.

E rövid tanulmány keretei között persze szó sem lehet arról, hogy a nemzetközi jog szocialista felfogásának tudományos rendszerét és alapelveit felvázoljuk, csupán néhány jellemző vonás kiemelésére vállalkozhatunk. Az előbb idézett meghatározásból kitűnően és a Kommunista Kiáltvány jól ismert tételével összhangban¹⁵ a nemzetközi jog különböző államok uralkodó osztályainak akaratmegegyezéseként jön létre, tagadja tehát minden olyan jogszabály létezését, mely az államok, illetőleg azok uralkodó osztályai felett állana, mely azok akaratától függetlenül alakulna ki és érvényesülne. A szovjet jogtudósok elutasítanak mindenféle »természetjogias« szemléletet, és miután a jogot általában úgy határozzák meg, mint az uralkodó osztályok érdekeinek megfelelő, az állam által alkotott és szankcionált magatartási szabályok összességét, a nemzetközi jogi normát is az államok által alkotott és szankcionált szabálynak fogják fel, és fordítva: — csak a két vagy több állam által alkotott szabályt nevezik nemzetközi jognak. Ennek megfelelően a nemzetközi szerződést és szokást tekintik a nemzetközi jog technikai értelemben vett forrásainak,¹⁶ és ennek elvi egyöntetűségét csak formailag bontja

¹¹ Korovin: i. m. 42. old.

¹² Korovin, J. A.: A nemzetközi jog jelenkori elméletének néhány alapvető kérdése. SZGP. 1954. 6. sz. 41. old.

¹³ Korovin: i. m. 41—42. old.

¹⁴ Ld. Haraszti György: A szovjet nemzetközi jogi vita eredményei. Cikkgyűjtemény. 1955. 548. old.

¹⁵ »... jogotok csupán osztályotok törvényre emelt akarata...« Marx—Engels: Kommunista Kiáltvány. Bp. Szikra. 1948. 40. old.

¹⁶ »Szűkebb jogi értelemben véve... a nemzetközi jog forrásainak a nemzet-

meg az a körülmény, hogy Krylov szerint az állami jog bármely forrása a nemzetközi jog forrása lehet attól kezdve, hogy nemzetközi kapcsolatokat érint és más államok is elismerik,¹⁷ mivel ez esetben lényegében maga az elismerés, illetőleg az abban kifejezésre jutó sajátos akaratmegegyezés a nemzetközi jog forrása.

Sokkal határozottabb és egységesebb a szovjet jogtudomány álláspontja a nemzetközi jogalanyiség kérdésében, amelynek körét az államokra korlátozza, leszögezve, hogy az állam a nemzetközi jog egyedüli alanya és cáfolva azokat a nyugati polgári elméleteket, amelyek elismerik különböző nemzetközi szervezetek, sőt természetes személyek nemzetközi jogalanyiségét. Az, hogy a szuverenitás kérdésének a szovjet szerzők milyen nagy jelentőséget tulajdonítanak, sokkal ismertebb annál, semhogy ki kellene térnünk reá, irodalma pedig jóval gazdagabb, mintsem hogy egy alkalommal ismertethetnénk. Mindenesetre a szovjet jogtudomány nyomatékkaal hangsúlyozza azt, hogy a szuverenitás az államnak mint a nemzetközi jog alanyának elidegeníthetetlen sajátossága és hogy ma az állami szuverenitásban a nemzetek örendelkezési joga nyer kifejezést,¹⁸ óva int azonban a kettő azonosításától.¹⁹ A szuverenitás fogalmáról folytatott viták során felmerült és egymással bizonyos mértékig szemben álló meghatározások — a szuverenitás állapot-e vagy jog — áthidalása lényegében megtörtént, és bár a vitát lezáró cikkben foglalt definíció még továbbfejleszthető, illetőleg javítható, a kutatások számára biztos kiindulással szolgál.²⁰

A nemzetközi jog és a belső állami jog viszonyával már jóval kevesebbet foglalkozott a szovjet jogirodalom, kétségtelen azonban, hogy mind a belső jog primátusának nemzetközi jogi nihilizmust árasztó tételét,²¹ mind pedig a nemzetközi jog primátusának az állami szuverenitással összeegyeztethetetlen koncepcióját elveti és lényegében józan dualista álláspontot foglal el. Krylov leszögezi, hogy a nemzetközi jog és az állami jog együtt léteznek anélkül, hogy normáik egységet alkotnának, utal azonban arra, hogy együttműködés van közöttük és hogy az állami jog a nemzetközi jog fejlődésének egyik történelmi eszköze.²²

A szovjet nemzetközi jogászok tehát akkor, amikor rámutatnak a jog és ezen belül a nemzetközi jog osztályjellegére és a két rendszer békés együttélésének biztosításában reá váró szerepre, és amikor tudományos feladatuknak

közi szerződést és a nemzetközi szokást kell tekinteni.« Korovin, J. A.: *Mezsdunarodnoje Pravo*. Moszkva, Goszjurizdat. 1951. 15. old.

»A tételes nemzetközi jog alapvető forrásai az államok közötti szerződések és a nemzetközi szokás.« Kozsevnyikov: *Fejezetek a nemzetközi közjog köréből*. Moszkva. 1947. Kézirat fordítás I. köt. 36. old.

¹⁷ Krylov, Sz. B.: *Les notions principales du droit des gens*. Recueil des Cours. 1947. I. köt. 444. old.

¹⁸ Jevgenyev, V. V.: *Jogalanyiség, szuverenitás és be nem avatkozás a nemzetközi jogba*. SzGP. 1955. 2. sz. 77. old.

¹⁹ Modzsorjan, L. A.: *A szuverenitás fogalma a nemzetközi jogban*. SzGP. 1955. 1. sz. 70. old.

²⁰ Haraszi: i. m. 549. old.

²¹ SzGP. 1952. 7. sz. 70. old.

²² Krylov: i. m. 444. old. Ami pedig a nemzetközi szervezetek határozatai jogforrási jellegének kérdését illeti, ezen a ponton Krylov nézetei között bizonyos következetlenséget lehet kimutatni, mivel a nemzetközi szervezetek jogalanyiségát nem ismeri el, határozataiknak jogforrási jellegét és erejét azonban igen. *Ld. i. m. 443—448. old.*

tekintik, hogy küzdjenek a nemzetközi jog szabályainak haladó és demokratikus szellemű érvényesítéséért, ezt nem a fennálló jogszabályok átalakítása és a nemzetközi jog mai szerkezetének megváltoztatása útján akarják megvalósítani, hanem éppen ellenkezőleg, a nemzetközi törvényesség maradéktalan érvényesülését, a jogszabályok megtartásának szükségességét hangsúlyozzák. Ennek során a marxizmus—leninizmus alapjain kifejtett elméleti eredményeik is számos tekintetben megegyeznek azokkal a megállapításokkal, amelyeket a nemzetközi jog hagyományos koncepcióját sorra megtagadó imperializmus előtti korszak tudománya kifejtett. Nemcsak a »klasszikus« szuverenitás-tan — amint azt Korovin mondotta több mint három évtizeddel ezelőtt —, hanem általában a »klasszikusnak« nevezett nemzetközi jog védelmezőiként lépnek fel, a népszerű, vulgáris értelemben vett pozitívizmussal szembeállva a tudományos értelemben használt »pozitív«, tételes, az államok által alkotott, állami akaraton nyugvó nemzetközi jog koncepciójának híveiként, és pedig olyan határozottsággal, hogy ezt már egyes nyugati írók is elismerik.²³

IV. A szovjet jogászokhoz hasonlóan szocialista, velük minden lényeges kérdésben egyező álláspontot foglalnak el a népi demokratikus államok jogtudósai is. Velük szemben azonban a nyugati kapitalista világ tudományos köreiben — noha a polgári beállítottságú jogászok között is sokan vannak, akik a nemzetközi jog átalakítása és megváltoztatása helyett a jog eredeti értelmének megfelelő magyarázatában látják főfeladatukat — számos új, magát modernnek nevező elméleti irányzat lépett fel. A szó tudományos értelmében vett pozitívizmus uralma nyugaton ma korántsem olyan általános, mint amilyen néhány évtizeddel ezelőtt volt, és bizonyos vonatkozásban a természetjog újjászületéséről beszélhetünk. »Azoknak a megrázkódtatásoknak a következtében — mondja Kelsen —, amelyeket a fennálló társadalmi rend a két világháború és az orosz forradalom következtében átél, a nyugati világban egy szellemi mozgalom válik egyre növekvő mértékben észrevehetővé, mely a tudományos-pozitívista és relativista filozófia ellen való legélesebb visszahatásként a metafizikához és a teológiához való visszatérésre és — ezzel a legszorosabb összefüggésben — a természetjogi tanítás megújítására irányul.«²⁴ Az antipozitívista áramlat nem szorítkozott és nem is szorítkozik a nemzetközi jogra, hanem sokkal általánosabb, szélesebb kiterjedésű annál, okai elsősorban társadalmi és politikai természetűek és — úgy vélem — általánosan ismertek, úgy, hogy ez a körülmény felmentést ad a behatóbb elemzés kötelessége alól. A filozófiai és általában a jogi pozitívizmus elleni küzdelem során azonban néhány speciális nemzetközi jogi kérdés is felmerül, amelyek nemcsak a tételes nemzetközi jog rendszerével kapcsolatban kidolgozott egyes elméleti elgondolásokat, hanem ezeken messze túlmenően a nemzetközi jog alapvető intézményeit is támadják azon az alapon, hogy a pozitívizmussal szemben álló különböző jogelméleti irányzatok rendszerébe egyáltalán nem, vagy csak nagy nehézségek árán illeszthetők be. Ez alkalommal csak röviden utalunk azokra az irányzatokra, amelyek ennek az antipozitívista áramlatnak a jellegzetes megnyilvánulásai, mint amilyenek a történeti iskola

²³ Margolis, E.: A belső állami jog és a nemzetközi jog viszonyára vonatkozó szovjet nézetek. *International and Comparative Law Quarterly*. 1955. 1. sz. 128. old.

²⁴ Kelsen, H.: *Platon und die Naturrechtslehre*. *Österreichische Zeitschrift für öffentliches Recht*. 1957. VIII. 1. Füzet. 1. old.

kései követői, akik a jogot a nép, a közösség szelleme megnyilvánulásának tekintik és fejlődésének törvényszerűségeit abból próbálják levezetni. Ide tartozik Léon Duguit társadalmi szolidarizmusa, valamint Georges Scelle szociobiologizmusa is, amelyek — bármily furcsán hangzik is ez az első pillanatra — lényegében nem mások, mint a mai kor szemléletének inkább megfelelő kifejezési formái annak a gondolatnak, amelyet azelőtt a »természetjog« kifejezéssel jelöltek. Mindegyik megegyezik abban, hogy szemben a pozitívizmussal, a jogot az emberi társadalom tagjainak és szervezeteinek akaratától független, azok felett álló és tudományos pontossággal, kielégítő módon meg nem határozható erőknél tulajdonítja. Éppen ezért nem fogadható el Smyrniadis felsorolása, aki az előbb említett és általa objektivistának nevezett irányzatokat a pozitívizmus mellé és a természetjoggal állítja szembe.²⁵

A pozitívizmus elméleti alapjainak, az állami akarat szerepének és jelentőségének tagadása és cáfolata útján ma már egyesek a pozitívizmus kifejezést is ki akarják törölni a jog szótárából. Smyrniadis szerint egy adott pillanatban akár egy államon belül, akár egy nemzetközi közösség keretei között hatályos jog pozitív jognak minősül, de hozzát teszi, hogy a pozitív szó értelmét illető félreértés elkerülése végett nem használja ezt a minősítést, hanem a »hatályos jog« kifejezésre szorítkozik.²⁶ Legutóbb Roberto Ago, neves olasz jogász, hosszabb tanulmányban²⁷ fejtette ki, hogy a pozitívizmus kifejezés használata nem egységes és ennek következtében tartalma homályos és ellentmondó. Szerinte a pozitív jog eredetileg a jogalkotó által jogi eljárás során megszövegezett szabályösszességet jelent, míg ma minden hatályos jog megjelölésére szolgál, tekintet nélkül eredetére és megalkotásának módjára. Azt viszont — folytatja — világosan és végérvényesen megállapították, hogy egy hatályos jogrendszer — még ha különböző arányokban is — jogfakasztó tények által lefektetett (laid down) normákból és nem lefektetett, nem tételezett normákból áll. A nehézséget egyes szerzők a pozitívizmus új értelmezésével próbálták áthidalni, ezzel azonban csak a zűrzavart növelték. A jog különböző »pozitív«, »hatályos«, »érvényes« stb. jelzői csupa pleonazmusnak bizonyultak. A döntő tényező az, hogy »vannak normák, amelyeknek semmiféle forrásuk nincs, amelyek egy társadalom tagjainak tudatában nőnek fel anélkül, hogy bármely testület „alkotta vagy megfogalmazta” volna, és amelyeknek természete különböző vonatkozásban csupán ennek a ténynek a megvalósulása után ismerhető fel.«²⁸ Megoldásként azt javasolja, hogy szakítsunk a pozitívizmus régi értelmével és a jog vizsgálatánál a súlypontot a megalkotásról az érvényesülésre kell áthelyezni. A jog és főleg a nemzetközi jog szerinte nagyobb részében spontán eredetű, nem alkotott, tehát nem pozitív, és ennek a ténynek elfogadása, elméleti általánosítása serkentően hatna a tudomány fejlődésére.

²⁵ Smyrniadis Bion: Positivisme et morale internationale en droit des gens. Revue Générale de Droit International Public. 1955. I. 99—120. old.

²⁶ Smyrniadis: i. m. 104. old.

²⁷ Ago elmélete annak ellenére, hogy kevéssé új és eredeti, nagy érdeklődést keltett. Először olaszul jelent meg »Diritto Positivo e Diritto Internazionale« címmel, francia változatát, egy 1955-ben Hágában tartott előadás-sorozat szövegét a Recueil des Cours tette közzé, majd német szövegét az Archiv des Völkerrechts VI. kötet 3. füzeté közölte 257—307. oldalain. Angolul az American Journal of International Law hasábjain olvasható 1957. 4. sz. 691—733. oldalakon.

²⁸ Ago, R.: i. m. 727. old.

Ago akkor, amikor érvényesülésében, hatásában akarja a jogot felismerni, tulajdonképpen a szociológiai irányzatnak és főleg az Amerikai Egyesült Államokban hangadó iskolák nyomdokain halad. Az amerikai jogszociológusok — épp úgy, mint az egzisztencialista jogbölcselek²⁹ — számüzik a jog és a jogtudomány birodalmából a normát, tagadják, hogy a jog elsősorban és mindenekelőtt magatartási szabályok összessége lenne, és ezzel ösztönösen vagy készakarva a jogbizonytalanságot növelik. A nemzetközi jog terén ennek veszélye nyilvánvalóan még sokkal nagyobb, mint az államon belüli jogban.

Ago elmélete — egyike nyugati kritikusat, J. L. Kunzot idézzük — »azt a benyomást kelti, hogy a jogi pozitívizmus ellen irányuló támadás, mely oly divatos a második világháború óta, származzék bár a leplezetlen szociológusok részéről... vagy a természetjog híveinek oldaláról.«³⁰ Kettőjük polémiájából nyilvánvaló, hogy a pozitívizmus támadása nyugaton ma már valósággal divat számba megy és hogy a támadás elsősorban a jogalkotás módozatainak vonalán történik. A nyílt természetjogászokhoz más, »szemérmesebb« iskolák követői csatlakoztak, akiket egyesített a pozitívizmus »önlegültsége«, az ún. »Quellenpurismus« iránti közös ellenszenv. A tételes nemzetközi jogot így azután vagy a természetjoggal vagy a római joggal, a magánjoggal³¹ vagy általában a belső állami joggal³² akarták felfrissíteni és ezzel egyszersmind a nemzetközi jog határait az előbb említett jogterületek felé elmosva, a pozitívista irányzat tételeit alapjaiban megingatni.

A probléma megoldásának kulcsa nyilvánvalóan a szokásjog kialakulásának és jellegének helyes értelmezése. Számunkra kétségtelen, hogy szokásjog és azon belül a nemzetközi szokásjog is konkrét magatartási szabályok összessége, amelyek az államok uralkodó osztályainak akaratát fejezik ki — a nemzetközi jog esetében az államok uralkodó osztályainak akaratmegegyezését —, és létrejöttük épp úgy az állami akarat megnyilvánulása, mint a törvények vagy a nemzetközi szerződések. A szokásjog is akarat, leszögezett pozitív jog s a különbség közte és az írott jog között csupán az, hogy az előbbi *nem egyetlen* jogalkotó aktus eredménye, hanem hosszabb folyamaté, melynek elemei azonban megállapíthatók és az állami akaratra vezethetők vissza. A nemzetközi szokásjogot magyarázó és értelmező elméletek között tehát még mindig az tükrözi leghívebben a valóságot, mely azt hallgatólagos egyezménynek tekinti és az ez ellen a felfogás ellen intézett támadások a természetjogászok, illetőleg a szociológiai irányzat követői részéről mind abban a hibában szenvednek, hogy a megalkotás folyamatának egyes elemeit kiragadják annak egészéből és egymástól elszigetelve hol az egyiknek, hol a másiknak tulajdonítanak döntő szerepet és kizárólagos jelentőséget. Ugyanezt a hibát követik el azok, akik a szokásjog leírásánál felhasznált római jogi, belső állami jogi vagy éppenséggel általános jogbölcseleti kifejezéseket — ahogyan a Nemzetközi Bíróság Statutumája mondja — »a jogszabályok megállapításának segédeszközeit« önálló jogforrási kategóriának tekintik és ezáltal nem-

²⁹ Peschka Vilmos: *Existencializmus a jogfilozófiában*. Jogtudományi Közlemény. 1958. 7—8. sz. 313. és köv. old.

³⁰ Kunz, J. L.: Roberto Ago's Theory of a »spontaneous« International Law. *American Journal of International Law*. 1958. 1. sz. 87—88. old.

³¹ Lauterpacht, H.: *Private Law Sources and Analogies of International Law*. London, Longmans. 1927. XXIV. + 326 old.

³² Verdross, A.: *Les principes généraux du droit dans la jurisprudence internationale*. *Recueil des Cours*. 1935. II. köt. 191. és köv. old.

hogy közelebb kerüljenek a nemzetközi jog igazi jellegének és lényegének felismeréséhez, hanem a használt kifejezésekre felépített magánjogi, római jogi stb. analógiák következtében messze távolodnak tőle.

A nemzetközi jog forrásainak körében még igen sok a tisztázatlan kérdés, amelyeket a szocialista jogtudomány nem tárt fel és nem elemzett eléggé behatóan. A pozitívizmus ellen intézett és oly »divatossá« vált támadások arra intenek, hogy ma a jogforrások problémaköre és ezen belül elsősorban a szokásjog megalkotásának a kérdése és elhatárolása más jogelvektől — magánjogtól, római jogtól —, egyike azon területeknek, ahol a nemzetközi jog államközi jellegét és a nemzetközi törvényességet tudományos köntösben felépítő elméletek leginkább veszélyeztetik.

V. Egyesek szemében talán indokolatlannak tűnt a tanulmány tárgyválasztása és túlságosan elvont elméletieskedést sejtettek a cím mögött. A valóságban azonban az egész kérdés szorosan összefügg a mai nemzetközi jog államközi jellegének helyes felfogásán keresztül az állami szuverenitás védelmével és ezzel együtt a nemzetközi törvényesség megszilárdításával. A jogszabályok ún. spontaneitása, kialakulásuknak az államoktól független, illetőleg felettük álló tényezők hatásaként való felfogása az államok felett álló nemzetközi jog koncepciójához vezet el, amelynek rendszerében az államok nem lehetnek többé szuverének. A jog normatív elemeinek elhanyagolása és a jognak pusztán tényként való felfogása, valamint az, hogy a jogszabályok megalkotását homályban hagyva csupán utólag érvényesülésükből próbáljuk létezésüket megállapítani, viszont a nemzetközi törvényesség bomlasztásának irányában hat, amit a legkevésbé sem tekinthetünk a szocialista nemzetközi jogászok feladatának. A nemzetközi jog forrásai vizsgálatának, a pozitívizmus kérdésének kizárólag azért van elméleti jelentősége, mert az ezekben való állásfoglalásnak *gyakorlati jelentősége is van*, azaz összefügg a nemzetközi jog konkrét gyakorlati kérdéseinek megoldásával.

A szocialista jogtudomány élesen elutasítja a módszerbeli értelemben jelentkező, betűragó pozitívizmust, de ugyanakkor a szocialista nemzetközi jogászok is pozitivisták abban az értelemben, hogy a nemzetközi jogot pozitív — azaz tételes — jognak, a szuverén államok által alkotott jognak tekintik, mely nem spontán módon és nem is az államok felett álló tényezők hatásaként keletkezik, hanem az államok arra illetékes szervei útján kinyilatkoztatott akaratának, illetőleg akaratmegegyezésének eredménye. Ez a magyarázata annak, hogy a századforduló polgári szellemű pozitivisták nemzetközi jogtudományának egyes tételei és a marxista—leninista szemléletű szocialista jogászok megállapításai között igen sok hasonlóságot találunk, és az a kép, amelyet Liszt és Oppenheim a nemzetközi jog rendszeréről és szerkezetéről felvázolt, néhány fontos vonásában megegyezik a nemzetközi jognak a szocialista jogtudomány által kidolgozott rendszerével. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a nemzetközi jog szocialista felfogása egyszerű folytatása lenne a századforduló pozitivisták nemzetközi jogtudományának. Néhány kétségtelenül egybehangzó tétel még nem jelent azonosságot, annál kevésbé, mivel a szocialista jogtudomány nem merül ki ezekben a közös elemekben, és tanításainak lényege, legfőbb sajátága a különböző polgári irányzatokkal szemben az állami akarat osztályjellegére, kialakulásának előzményeire, valamint társadalmi visszahatásaira vonatkozik. A szocialista nemzetközi jogtudománynak a fentiekben körvonalazott pozitívizmusa csupán egyik és nem is a legjellemzőbb vonása, míg Oppenheimnek és kortársainak jog-

tudományát pozitívizmusuk teljességgel meghatározza. Nincs és nem is lehet szó a kettő azonosításáról, vagy felcseréléséről.

A tudományos pozitívizmus ma nem is a szocialista nemzetközi jogászok között vált problematikussá, hanem nyugaton, és ez magyarázza meg azt, hogy miért kellett ilyen részletesen foglalkoznunk olyan megállapításokkal, amelyeknek elméleti kiindulópontja és szemlélete egyaránt éles ellentétben áll a szocialista jogfelfogással. A nemzetközi jog azonban szocialista és kapitalista államok joga, része mind a szocialista, mind pedig a kapitalista gazdasági és társadalmi rendszer felépítményének, értelmezésénél és magyarázatánál tehát nem hagyhatjuk figyelmen kívül a rá vonatkozó polgári elméleteket még akkor sem, ha ezek nyilvánvalóan téveseknek bizonyulnak.

A fentebb elmondottakkal a kérdés természetesen távolról sincs kimerítve. A jelen tanulmány inkább csak egy gondolatmenet vázlata, melynek részletes kidolgozása még sok munkát igényel. Számcs tétele bizonyára vitatható és — remélem — előbb-utóbb megvitatásra is kerül. Tanulmányomnak éppen az a főcélja, hogy vitát kezdeményezzen ennek az alapvető fontosságú kérdéskörnek, a jogforrások problémájának teljes tisztázására, mert úgy vélem, enélkül a mai nemzetközi jog több fontos elméleti problémája nem oldható meg megnyugtató módon.

Др. Гега Герце

ВОПРОС ПОЗИТИВИЗМА В СОВРЕМЕННОМ МЕЖДУНАРОДНОМ ПРАВЕ

(Резюме)

История философии права в течение долгого времени характеризовалась борьбой природно-правового и законодательного или позитивистского направлений, которая была решена победной классом буржуазии таким образом что после прихода к господству он преисполнил законодательное право содержанием, соответствующим своим требованиям, изложенным ранее в природно-правовом понимании и одновременно с этим отверг природное право. Это же касается и истории международного права. После того, как пошатнулось природно-правовое понимание общим стало то убеждение, что правом может считаться только законодательное, а следовательно, основанное на соглашении воли государств международное право. Одновременно с этим в центр системы международного права попал принцип государственного суверенитета.

Решающий поворот означило формирование социалистических правовых наук, которые отвергают природно-правовое мировоззрение и принимают нормы международного права также за созданный государствами и санкционированный ими закон. В научных работах советские юристы выступают не только как защитники классической науки о суверенитете, но и как защитники международного права, вообще называемого классическим. В противоположном этому на Западе господство позитивизма далеко не является таким общим, нежели это было прежде и в определенных отношениях мы можем говорить о возрождении природного права, более того есть люди, которые стремятся уже к полному устранению применения выражения «позитивизма».

Теоретические вопросы позитивизма международного права тесно связаны благодаря правильному изложению межгосударственного характера современного международного права с защитой государственного суверенитета и вместе с этим с укреплением международной законности.

DR. GEYZA HERCZEGH

LA QUESTION DU POSITIVISME DANS LA DOCTRINE D'AUJOURD'HUI
DU DROIT INTERNATIONAL

(Résumé)

L'histoire de la philosophie du droit a été caractérisée longtemps par la lutte des tendances s'appuyant sur le droit de nature, respectivement sur le droit positif (positivisme), lutte, qui fut décidée par la victoire de la bourgeoisie de la façon que celle-ci, à peine parvenue au pouvoir, remplissait le droit positif d'un contenu correspondant à ses exigences, exposées jadis en conformité de sa conception basée sur le droit de nature, tout en abjurant par cela même les principes du droit de nature. Il en est de même pour l'histoire du droit international. La conception du droit de nature une fois ébranlée, la conviction que ce n'est que le droit international positif, reposant sur le consentement des états qui pouvait être regardé comme droit, a prévalu. En même temps, le principe de la souveraineté des états devint le centre du système du droit international.

Le développement de la doctrine juridique socialiste, repoussant l'aspect fondé sur le droit de nature et concevant les normes du droit international également comme des règles créées et sanctionnées par l'état, signifia une tournure décisive. Les juristes soviétiques se présentent dans leurs oeuvres scientifiques comme les défenseurs non seulement de la doctrine classique de la souveraineté, mais aussi du droit international, appelé classique. Par contre, à l'occident la domination du positivisme est loin d'être si générale comme auparavant et sous certain rapport on peut parler de la renaissance du droit de nature; il y en a même qui aspirent à l'élimination totale de l'usage de l'expression «positivisme».

Les questions théoriques du positivisme dans le droit international sont étroitement liées, à travers la conception juste du caractère interétatique du droit international d'aujourd'hui, avec la défense de la souveraineté des états et par cela avec la corroboration de la légalité internationale.